

MIQUEL SIGUAN

L'IMPACTE DE L'ESCRITURA SOBRE EL LLENGUATGE

1. INTRODUCCIÓ

L'any 1962 es va publicar un llibre –*La galàxia Gutemberg*– del professor canadenc Mac Luhan, que va tenir una extraordinària repercussió. La seva idea central és que durant segles la nostra cultura ha estat basada en el llibre però que la divulgació de les tècniques de reproducció del so i de les imatges estava acabant amb aquesta situació. La frase "El missatge és el medi" pretén sintetitzar aquesta nova situació. Deixant ara de banda discutir fins a quin punt aquesta afirmació està justificada, el que vull fer notar és que el llibre de Mac Luhan ha tingut continuïtat en diferents línies i una d'elles ha sigut l'interès que ha desvetllat per estudiar el paper que han jugat el llibre i la lectura en la nostra cultura. I no sols això. De Mac Luhan arrenca també un corrent de preocupació per la influència que ha tingut l'escriptura en la nostra manera de pensar. Un llibre recent que s'ocupa d'aquest tema, *El mundo sobre el papel*, de David Olson és obra de un antic col·laborador de Mac Luhan, professor com ell de la Universitat d'Ottawa.

La reflexió sobre la influència de l'escriptura en la nostra manera de pensar té, però, precedents més antics en el pensament del segle XIX, fortament historicista i influït a més per la teoria de l'evolució que porta a considerar la història de la humanitat con un desenvolupament ascendent. Ja August Comte (1798-1857), iniciador a la vegada del positivisme i de la sociologia, explicava que la història de la humanitat s'ordena en tres etapes: teològica, metafísica i positiva o científica segons el tipus d'explicació última que donaven als fenòmens amb què s'enfrontaven. I un deixeble seu Levi Bruhl (1857-1939) és l'autor d'un llibre cèlebre, *El pensament primitiu* (1923), que defineix la manera de pensar dels homes de les cultures primitives com un pensament màgic. I

podem dir que la majoria dels antropòlegs que a la primera meitat del segle XX s'han dedicat a estudiar les cultures primitives participen de les idees de Levi Brul i alguns es refereixen explícitament a usos màgics del llenguatge.

Podríem, doncs, dir que implícitament els antropòlegs donaven per suposat que l'aparició de l'escriptura coincidia, i d'alguna manera estava relacionada, amb el pas d'una manera de pensar màgica i participativa a una manera de pensar estrictament racional.

La influència de les idees de l'evolució es manifestava encara d'una altra manera. Els biòlegs havien popularitzat la idea de l'existència d'un cert paral·lelisme entre el desenvolupament de l'espècie i el desenvolupament de l'individu, entre la filogènia i l'ontogènia, i un psicòleg francès, Balwin, creia que això es podia aplicar també a l'individu humà. Piaget (1986-1980), en els llibres de la seva primera època (*Le langage et la pensée chez l'enfant*, 1923), comparteix aquesta idea i creu que el nen petit comença per proposar explicacions màgiques dels fets que el sorprenen abans de acceptar explicacions causals i mecàniques.

La creença en una estreta relació entre escriptura i pensament científic o racional té encara una altra font. Cap a 1930, i en relació amb els projectes soviètics de desenvolupar la terres de Sibèria, Luria, un psicòleg col·laborador de Vigotsky, va participar en una expedició que tenia per tasca avaluar les capacitats d'aprenentatge de la població usbeka. De les seves observacions va deduir que, en aquesta població tradicionalment analfabeta, l'alfabetització provocava un canvi i que el joves alfabetitzats eren capaços de manejar raonaments abstractes que els majors analfabets no podien copsar. Aquestes idees de Luria actualment són actualitzades en el que s'anomena la psicologia cultural.

No crec, doncs, que sigui necessari insistir en l'actualitat del tema que em proposo tractar en les lliçons d'aquest curs. Abans de començar, he de fer encara dues observacions.

La primera és que la creença que la manera de pensar, la capacitat cogitativa dels éssers humans, ha canviat profundament al llarg del temps i en les seves formes més primitives es manté en certes poblacions actuals entra fàcilment en contradicció amb les afirmacions dels biòlegs sobre la unitat fonamental de l'espècie humana en la actualitat i també amb les afirmacions dels lingüistes quan ens diuen que totes les llengües que parlen els diferents grups humans tenen la mateixa complexitat i poden acomplir les mateixes funcions. A l'hora d'especificar les repercussions de l'escriptura sobre les capacitats cognitives caldrà, doncs, estar amatents a no posar en qüestió la radical unitat de l'espècie humana.

I la segona observació és que, com acabem de veure, la consideració de l'impacte de l'escriptura sobre el llenguatge tradicionalment s'ha centrat, i encara se centra, en els aspectes cognitius del llenguatge, posant de relleu com l'escriptura ha permès un pensament més abstracte i generalitzable. Per la meua part, sense oblidar aquest aspecte, procuraré posar de relleu que l'escriptura repercuteix sobre un ventall molt més ample de manifestacions del comportament humà, tant individual com col·lectiu i, per tant, sobre un ventall molt més ampli d'aspectes del que anomenem.

L'IMPACTE DE L'ESCRITURA SOBRE EL LENGUATGE

2. EL LENGUATGE ABANS DE L'ESCRITURA

No sols els antropòlegs ens han informat sobre usos del llenguatge se societats que no coneixen l'escriptura. En la nostra pròpia societat es mantenen o s'han mantingut fins fa poc usos lingüístics que clarament són anteriors a la generalització de l'escriptura.

Fórmules eficaces

Al mercat de grans a l'engròs de Barcelona que tradicionalment se celebrava al costat de la Llotja les transaccions es tractaven i se segueixen tractant en converses orals i queden tancades en el moment en què un dels interlocutors diu "fet" i encara que és cert que després es posa per escrit el tracte des del moment en què s'ha pronunciat la paraula "fet" és ja definitiu i no és pot tornar enrere. Els interlocutors són, per dir-ho amb l'expressió consagrada, "homes de paraula", com se suposa que ho són tots els que prenen part en el mercat i si algú una sola vegada faltés a la seva paraula en quedaria definitivament exclòs. Però la indissolubilitat del tracte no sols es fonamenta en la confiança mútua; cal dir la paraula consagrada per la tradició, cal dir "fet" i no qualsevol altra paraula encara que signifiqui el mateix.

El que acabo de contar d'un mercat de Barcelona es repetia en qualsevol altre mercat tradicional. De fet, tota la vida comercial de les societats tradicionals s'ha basat en mecanismes i fórmules semblants. I no sols les activitats comercials: en aquestes societats totes les relacions socials es basaven en compromisos que, al seu torn, s'expressaven en fórmules verbals. Hi havia fórmules per contraure matrimoni, per adoptar un fill, per convertir-se en vassall d'un senyor o per nomenar rei. En tots aquest casos, la fórmula verbal rebuda de la tradició va més enllà d'expressar les intencions de qui la pronuncia i fonamenta o modifica una realitat objectiva. També el pare que beneeix el seu fill quan

aquest emprèn un viatge no sols expressa els seus bons desitjos sinó que creu realment que si el beneeix tindrà menys perills en el viatge i el fill comparteix aquesta creença.

Afegim aquí les fórmules tan abundants a les societats tradicionals per produir efectes favorables o nocius, en salms, conjurs...

En l'àmbit religiós, aquestes fórmules eficaces es converteixen en pràctiques rituals. En el cas del cristianisme això té una expressió màxima en els sacraments, fórmules verbals que tenen efectes sobrenaturals. En el bateig les paraules del padrí "jo et batejo en nom del Pare, del Fill i de l'Esperit Sant" fan del neòfit un cristià amb efectes irrevocables. I en l'eucaristia les paraules del capellà repetint la frase que Jesús va pronunciar en el Sant Sopar converteixen el pa i el vi en el cos i la sang de Crist.

En altres tradicions religioses, trobem igualment exemples de fórmules eficaces. Els textos xinesos més antics són fórmules màgiques escrites en closques de tortugues. A l'Índia entre els textos més antics hi ha el Abharua Veda que és una col·lecció d'encanteris. I a Egipte el *Llibre dels morts*, del que es conserven fragments en moltes tombes, conté fórmules verbals que ajuden l'esperit del difunt a moure's en el més en enllà després de la mort.

Noms propis

Alguns antropòlegs van posar de relleu que en societats primitives es podia observar l'existència de paraules "tabú" impronunciables perquè anaven associades a conseqüències catastròfiques. Però no sols en societats primitives, també entre nosaltres fins fa ben poc la paraula "càncer" era poc menys que impronunciable, com si el sol fet de dir en veu alta d'algú que el que tenia era càncer ho convertís en una realitat irreparable.

Aquesta estreta relació entre un mot i la realitat a la qual es refereix és més patent encara en el cas dels noms propis. En la tradició bíblica el nom de Déu, el seu nom autèntic, és impronunciable i destruiria qui gosés fer-ho. I en un nivell més quotidià, conèixer el nom d'algú i anomenar-lo sembla que doni un cert poder sobre ell. En els antics grimoris, anomenant així el formularis per convocar els dimonis, es considerava que en conjurar un dimoni dient el seu nom, l'interpel·lat no tenia més remei que comparèixer i posar-se al servei de qui l'anomenava. I en un nivell més quotidià també avui cada un de nosaltres té diferents noms que els altres utilitzen en funció del nivell de proximitat que tenen amb nosaltres.

Relats fonamentals

Moltes cultures antigues han mantingut en forma oral i al llarg de generacions relats que han jugat un paper fonamental en la seva existència. En el cas de cultures antigues si aquests relats han arribat fins a nosaltres és perquè en algun moment es posaren per escrit, però això va ocórrer després de segles de transmissió exclusivament oral. I encara avui, o fins fa molt poc temps, en pobles primitius i aliens a l'escriptura s'han mantingut relats similars.

Hereus directes com som de la cultura grega pensem immediatament en les epopeies homèriques, la *Iliada* i l'*Odissea*, compostes cap al segle XII aC, que es varen transmetre oralment al llarg de generacions i que encara a l'època clàssica, al temps de Plató, al segle IV aC, malgrat que l'escriptura ja era d'ús corrent es considerava més important i més educatiu saber-les de memòria que ser capaç de llegir-les.

El propi text de la Bíblia i més exactament la primera part, l'anomenat *Pentateuc*, és clarament una narració d'aquest tipus, que comença amb la creació del món i els primers temps de la humanitat, i que segueix amb les peregrinacions del poble jueu fins que fa el pacte amb Déu i es compromet a guardar la seva llei. Altres exemples són encara més antics. Així, a l'Índia les dues grans epopeies,

Mahabharata i el *Ramayana*, compostes cap al 2500 abans de Crist. A Mesopotàmia, l'epopeia de Gilgamesh, més o menys de la mateixa època. I dels celtes, dels víkings i dels asteques i d'altres pobles antics, en sabem que tenien relats similars. Dins de la seva gran varietat podem notar trets comuns en aquests relats.

El primer, ho he citat ja, és la transmissió exclusivament oral al llarg de successives generacions el que implica un exercici de la memòria que a nosaltres ens resulta sorprenent. Acostumats com estem a conservar la informació en forma escrita, hem perdut la capacitat d'exercitar la memòria.

A part de la forma de conservació, l'important és notar que aquests relats aconsegueixen determinades funcions per a les col·lectivitats que els mantenen en la memòria. Per una banda, ofereixen una explicació del conjunt de la realitat, del cosmos i de les forces que el determinen, i sobre el significat dels esdeveniments i la manera d'influir sobre ells. I al mateix temps ofereixen una visió idealitzada de la pròpia col·lectivitat i un repertori de comportaments gloriosos i exemplars al seu servei. O sigui que el relat assegura la cohesió del grup i ofereix models de comportament als seus membres. I així assegura la continuïtat, els vells mantenen els relats en la memòria i el nens i els joves es fan adults sentint-los i incorporant-los a la seva memòria.

El llenguatge abans de l'escriptura

Tot el que he dit fins aquí permet deduir algunes conclusions sobre el llenguatge abans de l'escriptura. En primer lloc, notem que mentre per nosaltres les paraules són clarament signes de la realitat que signifiquen i el llenguatge, per tant, és un sistema de signes per expressar i interpretar la realitat de la que formem part abans de l'escriptura, el llenguatge tendeix a identificar-se amb la realitat significada.

I afegim que abans de l'escriptura la visió del conjunt de la realitat i de la pròpia col·lectivitat que s'expressa verbalment i que es perpetua oralment és una visió estàtica que es manté al llarg del temps sense més canvis que els que imposa la natura, successió del dia i la nit, successió de les estacions, successió de les generacions, és un temps circular, intemporal que dóna voltes sobre si mateix. Serà sols a partir de la introducció de l'escriptura que la memòria escrita del passat o l'anticipació escrita del futur farà prendre consciència del pas del temps, del progrés o la decadència.

3. SOCIETATS AMB LLENGUA ESCRITA

Al món no sols existeixen moltes llengües diferents, alguns milers, sinó que existeixen també sistemes diferents d'escriptura. Històricament, han sorgit en llocs diferents del planeta i en èpoques diferents, de manera que alguns almenys han nascut en forma independent els uns dels altres. Tots tenen, però, algunes característiques comunes que justifiquen que se'ls considerin sistemes d'escriptura.

Los mostres més antigues d'escriptura s'han localitzat al pròxim Orient i daten de fa 5.000 anys abans de nosaltres. Són el origen de l'escriptura cuneïforme practicada per sumeris i acadis i després d'ells pels diferents pobles que es van succeir al pròxim Orient, un sistema d'escriptura de la qual, a través de moltes transformacions, se'n deriva el nostre. De la mateixa època, a la vall del Nil s'han trobat les primeres mostres d'escriptura jeroglífica. Més tardanes són les primeres mostres conservades d'escriptura xinesa. També són molt antigues les mostres d'escriptura conservades de la civilització anomenada de Bogaskoey, localitzada a les ribes del Ganges i que va desaparèixer quasi sense deixar rastre. Més properes en el temps són les cultures dels maies i del asteques, que també van desenvolupar un sistema propi d'escriptura.

¿Què poden tenir en comú llocs tan allunyats en l'espai i en el temps?

Durant centenars de segles, els éssers humans han viscut formant petits grups que s'alimentaven de la recol·lecció i de la cacera, la qual cosa els obligava a canviar sovint d'habitatge i a consumir immediatament o molt aviat els aliments que aconseguien. Però a partir de cert moment, en realitat una colla de segles, aprengueren a cultivar cereals i a polir les

eines; és el que s'anomena la revolució paleolítica, que produeix un canvi complet en les formes de vida.

Tots els llocs on han sorgit els sistemes d'escriptura que han arribat fins a nosaltres són regions de desenvolupament agrari. A les planes entre l'Eufrates i el Tigris es cultivaven des de molt aviat cereals, ordi, blat... i els mateixos cereals es conreaven a les voreres del Nil, en les terres que el riu inunda i fertilitza cada any. Els grans rius xinesos, i també el Ganges a l'Índia, estan lligats al cultiu de l'arròs, i molts segles després a l'altra banda de l'oceà els maies i els asteques cultivaven el blat de moro. De manera que no sembla exagerat dir que l'escriptura ha sorgit en relació amb el desenvolupament de l'agricultura.

L'agricultura produeix efectivament grans canvis en l'organització de la societat. Obliga a una residència estable i lligada a la terra cultivada, i permet crear excedents que poden ser conservats, transportats i destinats a alimentar a altres persones a més dels que treballen la terra. Això fa possible una divisió del treball amb una jerarquia de propietaris i una autoritat suprema que presideix una jerarquia especialitzada amb guerrers, sacerdots i administradors, dedicats a administrar la col·lectivitat, mantenir les normes i les tradicions col·lectives i defensar-la dels enemics exteriors. Una organització que es plasma en les primeres ciutats i els primers imperis.

En societats d'aquest tipus podem imaginar que l'escriptura neix per satisfer necessitats purament administratives: llistes, inventaris, catàlegs o registres, però aviat es converteix en un instrument de control a distància i, per tant, en un instrument de poder. Però la gamma de possibilitats que obre l'escriptura aviat es fa més extensa. Intentarem repassar-la:

Escriptura i administració

L'escriptura comença com una eina administrativa: inventaris, relacions d'objectes o de persones, contractes...

Escriptura i poder

Des del començament es converteix en una eina de poder, reforça la possessió i l'autoritat, fa possible l'exercici de l'autoritat a distància, etc.

Els textos sacralitzats

En una primera època, tant el que abans he anomenat "relats fundacionals" com les "fórmules eficaces", es posen per escrit. Les fórmules orals posades per escrit augmenten encara el seu prestigi. Prestigi que és encara més fort en els que no saben llegir.

Professionalització de l'escrivà

L'existència de l'escriptura implica l'existència d'uns professionals de l'escriptura. Molt aviat apareixen corporacions d'escrivans que són a la vegada el que nosaltres diríem funcionaris de l'administració i intel·lectuals.

Espectura i coneixement científic

El registre escrit d'observacions sobre un tema determinat permet la seva racionalització i així sorgeix l'activitat científica: observacions astronòmiques, topogràfiques, quirúrgiques, etc.

Espectura i literatura

L'espectura provoca el pas de la literatura anònima i col·lectiva mantinguda en la memòria popular a la literatura d'autor.

Espectura i ensenyament

La necessitat de transmetre la capacitat d'escriure provoca l'aparició de centres d'ensenyament i de tècniques pedagògiques. Des del principi, la institució escolar va lligada a l'aprenentatge de l'espectura.

La reflexió sobre l'espectura i sobre el llenguatge

Els escriptans no sols són els responsables de l'evolució i el progrés dels sistemes d'espectura sinó que comencen la preocupació pel llenguatge i per les seves normes.

4. LA REFLEXIÓ SOBRE EL LENGUATGE I EL CONEIXEMENT A GRÈCIA

4.1. La reflexió sobre el coneixement i el paper del llenguatge

La gran novetat que ha representat Grècia pel tema que comentem és el començament d'una reflexió sobre el llenguatge i sobre el coneixement que està en els orígens de la nostra tradició filosòfica. Notem, però, que aquesta reflexió no parteix de l'espectura sinó del llenguatge oral. Atenes era, com les altres ciutats gregues, una ciutat-estat, però una ciutat-estat

en què, en el temps de Pericles, s'havia donat un funcionament democràtic que feia que els seus ciutadans, o millor dit, els ciutadans de ple dret, que eren sols una part petita de la població, passessin bona part del seu temps a l'àgora discutint i decidint els afers públics tant polítics com jurídics. I això va propiciar l'aparició dels sofistes, professors que ensenyaven a discutir i a sortir victoriosos de les discussions. Com és sabut, els sofistes han tingut mala premsa i, fins i tot la paraula *sofista*, que literalment vol dir 'saberut o savi' ha adquirit un significat negatiu. Plató els acusa d'ensenyar a tergiversar els raonaments i de cobrar pels seus ensenyaments. En nom de l'objectivitat, direm que ensenyant a discutir i a presentar favorablement el seu punt de vista es limitaven a satisfer una necessitat social evident.

Sòcrates també era un sofista, però una mena especial de sofista que no cobrava pel seu ensenyament, i també, i sobretot, perquè no ensenyava a triomfar en els enfrontaments dialèctics o en els processos jurídics, sinó que ensenyava a buscar la veritat. I amb la veritat, la bellesa i la justícia, que al seu parer coincideixen. El punt de partida de la seva reflexió és preguntar-se pel significat de les paraules. Què significa la paraula *bondat*? Si són capaços d'entendre la paraula i d'aplicar-la correctament és perquè en algun lloc fora d'aquest món existeix la bondat perfecta, la idea de bondat. El món de les aparences en què vivim és un reflex del món de les idees, realitats eternes i immutables.

Aristòtil, deixeble de Plató, més realista, considera, en canvi, que les paraules són signes arbitraris però que signifiquen característiques de la realitat. Anomenem "cavall" a tots els animals que participen de la naturalesa eqüestre i anomenem "blanc" a tots els objectes que comparteixen la qualitat de la blancor, però la naturalesa del cavall o la qualitat de blanc no existeixen fora dels objectes que les posseeixen. I, al seu torn, nosaltres els posseïm en la nostra ment en forma de conceptes. Al mateix temps, la veritat és una característica dels judicis que afirmen o neguen que un determinat objecte posseeix una determinada qualitat. I els judicis al seu torn són resultat de raonaments, perquè la raó humana i la raó que ordena l'univers és la mateixa. A partir d'aquests plantejaments comença la gran aventura de la metafísica a Occident. Però la nostra preocupació aquí no és aclarir l'origen de la filosofia sinó el paper de l'escriptura en aquest origen. I d'entrada no sembla que en tingui.

Més encara. Sòcrates, tal com ens el presenta Plató, no sols no va escriure mai res sinó que el fet que la seva activitat sigui verbal no és quelcom accidental, sinó que creu que el coneixement sorgeix del diàleg i, per tant, de l'intercanvi entre els que parlen. Sòcrates es presenta a si mateix com una partera, una llevadora, que ajuda al deixeble a donar a llum les seves pròpies idees. Encara en un dels últims diàlegs de Plató que ell atribueix a Sòcrates, el *Timeu*, s'insisteix en aquest plantejament. Sòcrates dialogant amb un esclau, que se suposa

ignorant i analfabet, li fa deduir el principi de la geometria. O sigui que s'arriba a la veritat a partir d'un diàleg; això és evidentment cert, però la realitat, o la història si voleu, és una mica més complicada.

Si Sòcrates no va escriure res, el seu deixeble Plató sí que ho va fer: va continuar escrivint molt tot al llarg de la seva vida i els seus escrits es conserven fins avui i segueixen sent font d'inspiració per a la nostra reflexió. El primers escrits platònics són diàlegs que se suposa que reproduïxen diàlegs mantinguts per Sòcrates amb alumnes seus encara que, fins i tot en aquests primers escrits, és discutible fins a quin punt les opinions expressades reproduïxen exactament els punts de vista de Sòcrates o són més aviat les opinions del propi Plató. Aquest artífici literari es manté en tota l'obra escrita de Plató al llarg de la seva vida i, a mida que passa el temps, cada vegada més resulta més evident que el que s'exposa per boca de Sòcrates és el pensament platònic.

Per què Plató adopta aquest artífici? Per què posa per escrit els diàlegs del seu mestre i per què, fins i tot quan exposa les seves pròpies idees, ho fa a través de diàlegs imaginats? La resposta és senzilla: Plató creu, com el seu mestre, que la veritat es descobreix en el diàleg, però vol que els altres participin d'aquest descobriment i per això posa els diàlegs, reals o imaginaris, per escrit. Si Sòcrates i Plató sols haguessin dialogat avui no sabríem res del seu pensament.

Hi ha, però, alguna cosa més. El diàleg oral admet la improvisació i la rectificació, implica controlar de diferents maneres el pensament de l'interlocutor i fer les oportunes rectificacions per aclarir els malentesos. Quan el diàleg es posa per escrit, això ja no és possible i, per tant, l'autor haurà de fer un esforç previ de reflexió per expressar el propi pensament de la manera més clara i més precisa possible per preveure malentesos per part del lector. L'escriptura suposa un esforç previ de reflexió per precisar el propi pensament i per formular-lo de la manera més convincent.

I queda encara per fer una tercera i fonamental observació. El lector del text escrit, que pot ser un diàleg escrit, no sols intentarà repetir i discutir el raonament que se li proposa, sinó que compararà l'opinió que proposa el text amb opinions expressades en altres textos del mateix autor o de qualsevol altre. I així arribem al punt més important que vull destacar: admetent que el progrés en el coneixement resulti del diàleg, l'existència de textos escrits permet un diàleg molt més ampli que el que permet el diàleg oral; permet el diàleg amb moltes opinions diferents i oposades que han quedat exposades per escrit.

En el context del que estic parlant, l'Atenes del segle v, aquesta ampliació del diàleg pedagògic es dona en el pas de l'ensenyament informal i amistós de Sòcrates a un ensenyament

sistematitzat com és el de Plató. Plató no sols dialogava amb els seus alumnes sinó que va constituir una autèntica escola, el Liceu, situada en un lloc determinat, amb alumnes i ensenyaments regulars i que va perdurar durant molt temps. La innovació es ratifica amb el seu alumne Aristòtil que va establir la seva pròpia escola, l'Acadèmia, que, com la platònica, va tenir una llarga existència. El textos aristotèlics són completament diferents dels diàlegs platònics: no tenen cap pretensió literària; ben al contrari, semblen més aviat resums de classe, apunts posats posteriorment en net o, millor potser, apunts del professor per a les seves classes. I en els textos aristotèlics és freqüent que es faci referència a les opinions d'altres autors per rectificar-les o per refutar-les.

Així arribem a concretar el significat que té la introducció de l'escriptura per a la recerca intel·lectual. Admetent que el diàleg sigui el primer motor de la recerca, és evident que té un límit clar en els interlocutors presents, mentre que l'escriptura permet alguna forma de diàleg amb normes i amb tota mena d'autors, més enllà de límits espacials i temporals, i permet, així, l'acumulació i el progrés dels coneixements. Una ciència és un esforç per avançar i aprofundir, en un àmbit de la realitat, un esforç mantingut i continuat al llarg del temps gràcies a l'escriptura.

4.2. La reflexió sobre el llenguatge. Gramàtica i llengua escrita

He dit que la reflexió filosòfica iniciada per Sòcrates, i continuada per Plató i Aristòtil, comença amb una reflexió sobre el llenguatge que porta immediatament a la teoria del coneixement i a la metafísica. Però aquesta aventura intel·lectual havia de portar necessàriament a reflexionar sobre el propi llenguatge, sobre la seva estructura i les seves formes. Plató no sols pensava que les paraules es referien a realitats absolutes, sinó que tendia a creure que les paraules mateixes reflectien, en alguna mesura, la realitat que significaven, com seria el cas, per exemple, de les paraules onomatopèiques. Aristòtil, en canvi, afirma clarament que les paraules són signes arbitraris. I Aristòtil sap també que la veritat no està en les paraules aïllades sinó en les afirmacions o negacions i en els raonaments, o sigui, combinacions de frases, i que aquestes combinacions estan relacionades amb les lleis de la lògica.

5. LA INTERPRETACIÓ DEL TEXT SAGRAT

a) Amb la invasió dels "bàrbars" i la desaparició de l'Imperi romà, el continent europeu perd les seves estructures polítiques i torna a formes de vida primitives i aïllades, el que coneixem com a feudalisme. L'únic element comú és la creença cristiana vehiculada per una organització eclesiàstica els elements vertebradors de la qual són les parròquies, els bisbes i també els monestirs, que són els llocs on es manté una cultura escrita.

b) Tant el cristianisme com el judaisme i l'islamisme, les tres religions monoteistes, són religions del llibre. Tenen com a fonament de la seva creença un llibre que transcriu la paraula de Déu.

c) El text sagrat necessita ser interpretat i a les tres religions hi ha, des del començament, escoles i tradicions interpretatives:

En la tradició cristiana, la interpretació segueix tres línies principals:

— Interpretació dogmàtica, que dedueix del text el contingut de la creença

— Interpretació moral, que dedueix del text unes normes de conducta

— Interpretació existencial o mística, que dedueix del text un objectiu per a l'existència, que és la unió amb Déu

Aquesta darrera és la preferida pels monestirs, la que exposen en molts comentaris al text sagrat, especialment comentaris a "El càntic dels càntics" i la que pretenen posar en pràctica: el monestir com a "escola d'amor".

d) Els "dos llibres". La voluntat divina envers l'home no sols es manifesta a través del llibre sagrat. També la naturalesa, creada per Déu, pot ser interpretada per descobrir-hi la seva voluntat i el seu amor: la naturalesa com a metàfora .

e) Amb l'aparició de les universitats a finals del segle XII apareix un nou factor: la necessitat de justificar racionalment la fe. Inicialment, es produeix un equilibri, però, a la llarga, es proclama la independència de la raó i es reivindica una explicació estrictament racional i experimental de la naturalesa. És el naixement de la ciència en el sentit modern.

f) Amb la progressiva ampliació de l'explicació científica a tota la realitat, la interpretació perd tota credibilitat i queda reduïda a l'àmbit religiós. No és fins a mitjan segle XX que torna a aparèixer a mesura que resulta evident que la literatura i, més en general els fets culturals, no admeten una explicació científica. Hermenèutica és el nom que sovint pren la nova manera d'interpretar.